

eighteenth-century political philosophy in English translation. Goldberg, who instigated the translation, stresses the importance of Forsskål's text in the history of media legislation, pointing to its role in provoking the Freedom of the Printing Press Act in 1766. In truth, the scope of its significance is much broader. The work can be read as a case study in how the evolving idea of civil liberty was received, adapted, and implemented in the northern periphery of the Enlightenment; in this manner, it is capable of giving us a glimpse into a largely overlooked moment in the process through which the Western world became modern.

Matthew Norris

Jens Glebe-Møller, *I kamp mod dumbed og bykleri: om oplysningsmanden general W. H. von Schmettau (1719–85)* (København: Museum Tusulanums Forlag, 2011). 122 s.

For lesarar av dette tidsskriftet er Jens Glebe-Møller kanskje mest kjent for si utmerka bok *Struensees vej til skaffottet: fornuft og åbenbaring i Oplysningstiden*, frå 2007. Den nye boka hans med tittelen *I kamp mod dumbed og bykleri: om oplysningsmanden general W. H. von Schmettau* handlar også om ein sentralt plassert fritenkar. I begge bøkene spelar referat av samtalar mellom hovudpersonen og ein prest ei viktig rolle. Woldemar Hermann von Schmettau (1719–85) er langt frå så kjent som den stadig aktuelle Johann Friedrich Struensee. Det betyr ikkje akkurat at denne riksgreven, generalen og Ridderen af Elefanten var ein perifer person i samtida. I ettertid har det blitt skriva lite om greven og den fritenkande forfattarskapen hans. Den emeriterte teologi-professoren Glebe-Møller sin presentasjon av sentrale trekk ved livet og tenkinga til W. H. von Schmettau er derfor ein pionerinnset.

Schmettau stamma frå ei prøyssisk embetsmannslekt og vaks opp i Berlin og Dresden. Han tenestegjorde som offiser både i den keisarlege og den franske hæren før han i 1746 gikk i dansk krigsteneste. I 1764 vart han utnemnt til kommanderande general i Norge. I Norge gav Schmettau ut tidsskriftet *Militærisk Bibliothek* og var aktiv på fleire frontar utover dei militære: Han organiserte teaterverksemd, starta ein fabrikk og gikk inn for potetdyrking. Han vart allereie i 1766 medlem av Videnskabernes Selskab i Trondheim. Schmettau sine kontaktar ved hoffet gjorde at han også hadde ein finger med i spelet for at det fekk namnet Det Kongelige Norske Videnskabers Selskab i 1768 (s. 30). Etter tre år i Norge fall Schmettau i unåde. Han busette seg i Holsten og tilbragte dei siste atten leveåra der, i utkanten av dobbeltmonarkiet.

Glebe-Møller godtgjer i denne boka at det er mange og gode grunner til å vere opptatt av denne eigenarta personlegdommen i den dansk-norske historia: Han brevveksla med framstående litteratar og forskarar (som Voltaire), diskuterte metafysiske spørsmål med kongen, hadde imponerande bok- og myntsamlingar, var ein ihuga frimurar og vart av fleire skildra som ein libertinar når det galdt livsførsel. I tillegg var han altså sterkt kritisk til den rådande religionsforma og publiserte fleire religionskritiske skrifter. Eit av dei, *Blätter aus Liebe zur Wahrheit geschrieben* frå 1771, hadde den sjeldsynte æra å nesten bli det einaste skriftet som vart gjenstand for rettsforfølging i trykkefridomsåra. Dei ulike tekstane som Schmettau skreiv om teologiske og filosofiske spørsmål viser at han var sterkt kyrkjekritisk, hadde uortodokse og avstikkande oppfatningar av Gud, men at han på ingen måte fornektet Guds eksistens. Under gjennomgangen av tekstane gjer Glebe-Møller det klart at Schmettau "ikke var nogen stor – og slet ikke systematisk tænkter" (s. 61).

Ut i frå forfattern sin presentasjon av Schmettaus argument for "sjælens udødelig-

hed” er det vanskeleg å sjå korleis den skil seg frå hovudstraumen i dansk og tysk filosofi i samtida, slik det for eksempel kom til uttrykk i Gunnerus og Pontoppidan sine vitskaplege skrifter om denne tematikken frå 1760-åra. For denne lesaren blir det litt uklårt kvifor Schmettau skulle fortene epitetet ”opplysningsmanden”, til forskjell frå andre som skreiv om teologi og filosofi i samtida. Ut frå den skildringa Glebe-Møller gir av Schmettau som ein sterkt kongetru fritenkar trur eg jo at Kants presise formulering i opplysningskriftet frå 1784 kan vere nyttig for å teikne profilen til, og vilkåra for, opplyst tenking under einevel-det: ”Räsonniert, so viel ihr wollt, und worüber ihr wollt, aber gehorcht!” (resonner så mykje de vil, og om kva de vil, men adlyd!). Som kjent gir Kant Fredrik II, som Schmettau hadde gjort krigsteneste under og også omtalte som ein stor filosof, æra for å ha formulert desse orda.

Det siste kapitlet handlar om ein samtale Schmettau hadde med Jacob Nicolaj Wilse, som var prest i Spydeberg i 1776. Dette er jo ein spennande tekst som har mange parallellar til dei samtalanesteven Balthasar Munter førte med Struensee fire år før, som altså var materialet for Glebe-Møllers første bok. Forfattaren gjer det klart at Wilses samtalereferat, som først vart publisert på dansk i 1792, ikkje er ordrett riktig. Han bruker likevel denne samtalen som ei hovudkjelde for kva Schmettau eigentleg meinte. Dersom ein les gjennom heile Wilses referat, er det jo tydeleg at det primært er ei kjelde til korleis vitskapsmannen og presten Wilse ønska å framstå offentleg, i ein periode han stadig søkte nye stillingar. Dei fleste av Schmettau sine innspel i samtalen er spørsmål som presten svarar på med bruk av Newton og samtids vitskapsteori. Slik sett framstår også dette samtalereferatet som ein viktig tekst for å undersøke kva som skil og kva som foreinte ulike posisjonar i den offentlege, vitskaplege samtalen på 1700-talet.

Det er som ein person som kan kaste nytt lys over historiske samanhengar av kulturell og politisk art at W. H. von Schmettau framstår interessant. Glebe-Møller har med denne lesevverdige boka gjort ein viktig innsats med å løfte han fram frå gløymsla. Både for norske og danske historikarar finst det her mykje materiale å arbeide vidare med.

Rolv Nøtvik Jakobsen

Stina Hansson, *Svensk bröllopsdiktning under 1600- och 1700-talen: renässansrepertoarernas framväxt, blomstring och tillbakagång* (Göteborg: Institutionen för litteratur, idéhistoria och religion, Göteborgs universitet, 2011). 526 s.

Stina Hanssons nye litteraturvetenskapliga studie är en statistisk och kvalitativ analys av ett kronologiskt urval tryckta svenska bröllopsdikter från cirka 1600 till cirka 1800. Hon fokuserar i denna perspektivrika undersökning framför allt på två aspekter av bröllopspoesin, dels på dess väg från klassicism till förromantik, eller, med en annan terminologi, från repertoardiktning till verkddiktning, dels på ”sambandet mellan repertoarerna och muntlighetens successiva tillbakagång inom det litterära systemet” (s. 13 f.). Författaren, som med en rad böcker och skrifter har etablerat sig som en inflytelserik forskare på det tidigmoderna fältet i Sverige, knyter härvidlag an till ett tidigare arbete, *Från Hercules till Swea: det litterära systemets förändringar* (2000), där litteraturens strukturella omdaningar förklaras med en långsam övergång från just en repertoar- till en verkddiktning.

Termerna repertoardiktning och verkddiktning har myntats av Horace Engdahl, som i *Den romantiska texten: en essä i nio avsnitt*, diss. 1986, s. 37, beskriver repertoaren – den mest produktiva av termerna – som ”ett förråd av material och tekniker, genom vilkas mellankomst verk-